

Список использованной литературы и источников

1. Виноградова О. Авторская модель мира и человека в нём в философско-аллегорической прозе Владислава Крапивина; [Электронный ресурс] / О. Виноградова // Русская фантастика. Официальная страница Владислава Крапивина. – Режим доступа : <http://www.rusf.ru/vk/recen/1997/vinogr01.htm>
2. Зылевич Д. П. Особенности языка и стиля художественных произведений для детей / Д. П. Зылевич // Веснік БДУ. – Сер. 4. – 2012. – № 1. – С. 65–69.
3. Попова Г. В. Проблемы изучения фантастики (фантастического) в истории методической мысли (XX–XXI в.в.) [Электронный ресурс] / Г. В. Попова // Научная библиотека КиберЛенинка. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-izucheniya-fantastiki-fantasticheskogo-v-istorii-metodicheskoy-mysli-xx-hhi-vv#ixzz3wlp3s2H>
4. Потебня А. А. Мысль и язык : труды / А. А. Потебня. – М. : Лабиринт, 1999. – 300 с.
5. Крапивин В. П. Белый шарик Матроса Вильсона / В. П. Крапивин // Уральский следопыт. – 1991. – №№ 6–8; [Электронный ресурс] // Русская фантастика. Официальная страница Владислава Крапивина. – Режим доступа : http://www.rusf.ru/vk/creativity_index.htm
6. Крапивин В. П. Застава на Якорном Поле / В. П. Крапивин // Пионер. – 1989. – №№ 10–12; 1990. – №№ 1–2; [Электронный ресурс] // Русская фантастика. Официальная страница Владислава Крапивина. – Режим доступа : http://www.rusf.ru/vk/creativity_index.htm
7. Крапивин В. П. Лоцман / В. П. Крапивин // Синий Треугольник. – М. : Эксмо, 2005. – С. 5–186.

Анастасія Мороз

РЕЛІГІЙНА ЛЕКСИКА У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Мова релігії – це мова, що використовується в рамках релігійної поведінки людей. Це висловлювання, в яких люди втілюють свою віру в існування надприродного. Вона виражається у виконанні релігійних обрядів, найголовнішою метою яких є входження в контакт з постаттю Бога. Релігійні обряди мають громадський характер – відбуваються за присутності осіб, що поділяють таку саму систему переконань. Релігійна лексика – поліфункціональний елемент як релігійного, так і художнього стилів української мови [1, 211].

Відомими фразеологами, які займалися питаннями структури та семантики фразеологічних одиниць (далі – ФО), є такі російські, українські та польські вчені, як В. Г. Гак, І. В. Змієва, Л. Г. Скрипник, О. М. Юрченко, В. Г. Баран, В. Д. Ужченко, М. Ф. Алефіренко, В. М. Білоноженко, В. О. Винник, О. А. Селіванова, А. Левіцька, А. Пайдзінська, С. Козяра та інші.

Актуальність дослідження полягає в тому, що релігійна фразеологія являє собою досить великий шар фразеологічного складу української та польської мов і досить часто вживається. Польські й українські фразеологізми з релігійною лексикою є актуальними продовж століть, адже саме ця лексика є невід’ємною і органічною частиною словникового фонду порівнюваних мов. Вона не лише номінує реалії, пов’язані з вірою, церквою, але водночас є виразником невичерпно багатого духовного світу українців та поляків. У фразеологізмах з релігійною лексикою наведені зразки поведінки людини, тому важливо

прослідкувати, які саме словосполучення виділяють поляки й українці, надаючи їм статусу ФО. Адже таким чином вони виявляють свої моральні якості й пріоритети.

Об'єктом дослідження є фразеологізми української та польської мов з релігійною лексикою, вибрані з Фразеологічного словника української мови, укладеного В. М. Білоноженко, О. В. Винник та іншими; Фразеологічного словника української мови В. Д. Ужченка й Д. В. Ужченка; Польського універсального словника за редакцією С. Дубіша; Фразеологічного словника польської мови за редакцією С. Скорупки. Предметом дослідження є семантика та структура фразеологічних одиниць української та польської мов з релігійною лексикою.

Метою статті є здійснення зіставного аналізу українських і польських фразеологізмів з релігійною лексикою. Матеріалом дослідження стали 96 ФО української мови та 54 ФО польської мови.

Виразною рисою значного пласту українських та польських фразеологічних одиниць є наявність у їх складі слів релігійного походження, здебільшого тих, що властиві християнській культурі. Чіткий поділ духовної сфери на сили добра і зла (у християнській релігії маємо по одній стороні Бога, ангелів, святих, а по другій – нечистого) віддзеркалюється у фразеології української та польської мов. Багатьом фразеологізмам з лексикою релігійного походження в українській мові властивий позитивний оцінний стереотип. У етносвідомості українців та поляків позитивна оцінка стереотипізована у таких лексичних одиницях: *Бог / Bóg, Христос / Chrystus*, які є компонентами фразем: *Божжа благодать* «вища міра похвали» [5, 34]; *Господь дає, Бог милував* «комусь у чомусь щастить» [5, 37]. Звертаючись до етносвідомості поляків, ми можемо навести такі приклади, як: *Bogiem a prawdą* «mówiąc szczerze, w istocie, naprawdę» [11]; *Bóg zapłać* «pobożna formuła podziękowania» [11]. Також ми спостерігаємо, що католики частіше вживають імена Матері Божої та Ісуса Христа, на відміну від православних використовують поряд з власними загальні назви: *(O) Jezu!*; *(O) Jezus Maria!*; *(O) rany Jezusa!*; *Jak (na) rany Jezusa!* «wykrzyknienia wyrażające różne stany emocjonalne, np. radość, zachwyt, przestrasz» [11]. Також бачимо тут звертання до ран Ісуса, чого не знаходимо в українській мові.

Негативну оцінку спостерігаємо в українських та польських ФО з компонентами *диявол / diabeł*: *диявол йому в печінку* «уживається для вираження крайнього невдоволення кимось, чимось, обурення, досади з приводу чогось» [5, 21]; *к дияволу (до диявола)* «уживається для вираження крайньої озлобленості проти кого-небудь, чого-небудь, зневаги до когось, бажання позбутися когось, чогось» [5, 242]. *Diabeł w kimś siedzi; ktoś ma w sobie diabła; ktoś ma diabła za skórą; diabeł komuś z oczu patrzy* «o kimś złym, złośliwym lub ruchliwym, psotnym» [11]; *diabeł kogoś podkusił, diabli kogoś podkusili* «ktoś zrobił coś, czego teraz żałuje» [11].

В українській та польській мовах ми виділяємо 5 семантичних груп ФО, що містять релігійну лексику. Склад цих груп при порівнянні двох мов виявився неоднорідним і не завжди є співвідносним в обох мовах. Це пов'язано, на нашу думку, з культурою та релігією польського та українського народів. Ми виділяємо такі групи, як «Емоції та стани» (33 одиниці в українській мові та 5 у польській); «Оцінка ситуації» (32 одиниці в українській мові та 14 в польській); «Людські вчинки» (11 одиниць в українській мові та 12 в польській); «Смерть» (10 одиниць в українській мові та 6 в польській); «Риси та характер людини» (9 одиниць в українській мові та 19 в польській мові). Отже, в українській мові найчисельнішою виявилася семантична група «Емоції та стани», в польській – «Риси та

характер людини». Найменш чисельною за кількістю ФО в українській мові виявилися підгрупа «Риси та характер людини», а в польській – «Емоції та почуття».

Групу «**Риси та характер людини**» ми поділили на такі підгрупи, як негативно та позитивно оцінні. Негативних виявилось більше, отже можна сказати, що людські риси характеризуються більше з негативного боку в обох мовах. У підгрупі *негативні* риси ми виділяємо такі фраземи в українській мові, як *без мила в душу лізти / влізти* «лестоцями, хитрощами, підлабузництвом і т. ін., домагатися в кого-небудь довір'я, прихильності» [5, 277]; *дияволів син* «уживається для вираження незадоволення, обурення ким-небудь» [5, 240] / *nie mieć Boga w sercu* «być bezwzględny, bezlitosny»; *diabeł, szatan wcielony* а)«о kimś złym, przewrotnym, podstępny» б)«о kimś niezmiernie ruchliwym, sprawiającym kłopoty»: To nie dzieci, to jakieś diabły wcielone, chwili spokojnie nie usiedzą!; *człowiek małego ducha* «człowiek tchórzliwy, bojaźliwy, niedowierzający nikomu» [11].

У фразеологізмах цієї підгрупи виділяються такі риси людини, як підступність, боязливість, нещадність, злість. В українській і польській мовах у цій підгрупі співпадають такі ФО, як *не мати Бога в серці / nie mieć Boga w sercu* «бути жорстоким, непорядним».

Фразеологізми підгрупи *позитивні* риси вирізняють такі людські риси, як великодушність, доброту, привабливість. В українській і польській мовах у цій підгрупі немає спільних ФО. Найбільш вживаними компонентом у цій групі є слово «дух». На нашу думку, це пов'язано з тим, що у поляків фразеологізми з цим словом асоціюються з якимись певними людськими рисами. *Дух* – це психічні здібності, свідомість, мислення. У матеріалістичній філософії і психології – мислення, свідомість як особлива властивість високоорганізованої матерії, вищий продукт її [4]. Часто також вживаються слова «Бог» та «диявол». Рідко виступає слово «душа». Найцікавішими видаються такі українські ФО, як *мати Бога в серці* «бути милосердним, добрим, справедливим» [5, 37]; *душа навстіж* «хто-небудь відвертий, щирий у поведженні з іншими» [5, 272]. Серед польських виділяємо наступні: *być duszą czegoś* (np. jakiejś sprawy, towarzystwa, zebrania) «być centralną postacią, inspiratorem czegoś, odgrywać najważniejszą rolę w czymś»; *człowiek wielkiej duszy* «człowiek wspaniałomyślny, wielkoduszny»; *warta grzechu* «о kobiecie pięknej, pociągającej» [10].

Цікавим є той факт, що у польській мові, на відміну від української, компонентне слово *grzech* у фразеологізмах, що характеризують людину, зустрічається лише раз – *warta grzechu*, але у фразеологізмах біблійного походження воно зустрічається частіше – *grzech pierworodny* «w religii chrześcijańskiej: grzech Adama i Ewy obciążający dziedzicznie całą ludzkość»; *grzech powszedni* «w teologii chrześcijańskiej: grzech wyrządzający szkodę stosunkom człowieka z Bogiem i bliźnimi, nieoznaczający jednak opowiedzenia się przeciw Bogu» [10] та ін.

Наступною за кількістю ФО виступає група «**Оцінка ситуації**», що також ділиться на підгрупи *позитивно* та *негативно* оцінних. У польській мові, на відміну від української, ми не виявили ФО, які можна було б віднести до підгрупи *нейтрально* оцінні. Підгрупи *позитивно* та *негативно* оцінні мають однакову кількість фразеологізмів. Отже, оцінюючи якусь ситуацію, поляки звертаються до фразем як з позитивною, так і з негативною конотацією.

Найбільш цікавими ФО у підгрупі *позитивно* оцінних в українській мові ми виділяємо *Бог дав когось* 1. «у когось хто-небудь народжується, що-небудь з'являється і т. ін.»; 2. «Хтось має щось, володіє чим-небудь (про талант, вдачу, хист і т. ін.)» [5, 36]; *grix Бога гнівити* «нема підстав, не варто марно нарікати на щось, бути незадоволеним чимось» [5, 198]. У польській мові це такі ФО, як *chwalić Boga* «na szczęście»; *Bogu dzięki*; «то

bardzo dobrze, świetnie»; *da Bóg, jak Bóg da* «jeżeli wszystko dobrze się ułoży» [11]. Фразеологізми цієї підгрупи мають узагальнене значення висловлення подяки, побажання щастя, побажання, щоб все добре склалося. В українській і польській мовах у цій підгрупі співпадають такі ФО, як *хвалити Бога / chwalić Boga* «добре, гаразд, уживається для вираження задоволення, заспокоєння, морального полегшення у зв'язку з чим-небудь»; *дасть Бог / daje Boże; dalby Bóg* «прохання, побажання, щоб все було добре». Отже, як бачимо, поляки і українці, оцінюючи позитивну ситуацію, завжди зверталися до Бога з подякою чи проханням, щоб все склалося добре.

У цій групі наявні ідентичні за складом, але різні за значенням ФО: *do (no) duszy* «1. Подобатися; 2. Відповідний чийм-небудь уподобанням, смакам» / *do duszy* «nie takie jak być powinno, do niczego». Як бачимо, в українській мові цей фразеологізм уживається в позитивному значенні, а у польській – в негативному.

Найчастіше у цій групі вживається компонентне слово «Бог», яке використовується у фразеологізмах як з позитивною, так і з негативною конотацією. Це свідчить про релігійність носіїв обох мов. Також часто вживається слово «диявол», яке використовується тільки при оцінці негативної ситуації. Адже *диявол* – це «надприродна істота, що втілює зло і звичайно зображується у вигляді істоти з козячими ногами, хвостом і ріжками; злий дух, чорт, біс, сатана» [4].

Група «**Людські вчинки**» є наступною за кількістю фразеологічних одиниць. Фраземи цієї групи ми також поділили на такі підгрупи, як *позитивні* вчинки та *негативні* вчинки. У польській мові обидві підгрупи мають однакову кількість фразеологізмів – по чотири ФО, на відміну від української, де переважає підгрупа *позитивні* вчинки. У підгрупі *позитивно* оцінних ми виділяємо як найбільш цікаві наступні ФО: *widzieliśmy od kogoś* «запобігти якомусь осудливому вчинку, не допустити, заздалегідь відвернути що-небудь небажане, неприємне» [5, 198]; *wkładać duszę* «виконувати з великою любов'ю, натхненням; піклуватися про когось» [5, 278]. *Bogiem a prawdą* «mówiąc szczerze, w istocie, naprawdę»; *jak Bóg przykazał* «так як налеży, przyzwoicie, porządnie» [11]. Фразеологізми цієї підгрупи вирізняють такі людські якості у вчинках, як щирість, правдивість, правильність, пристойна поведінка. Спільною ФО для обох мов є *jak Bóg велів / jak Bóg przykazał* «правильно, праведно».

До групи *негативно* оцінних відносимо наступні ФО: *u Boga mieć winę* «провинитися» [5, 38]; *czyhać jak diabeł na dobrą duszę* «wyczekiwać na kogoś, czatować na kogoś, chcąc od niego coś uzyskać»; *bicz boży* «jakiś nieprzyjemne, niepomyślnie zdarzenie, rosztywane za znak kary bożej» [11]. У цій підгрупі виділяються такі якості у людських вчинках, як бажання вигоди та негативне ставлення до когось. Спільних фразеологічних одиниць в українській та польській мовах тут не виявлено. Більшість фразеологізмів цієї групи містять у своєму складі слово «Бог», часто зустрічається слово «диявол» та найменше ФО зі словом «душа».

Семантичну групу «**Смерть**» не поділяємо на підгрупи, а як найцікавіші виділяємо тут такі ФО: *spuścić ducha* «умерти» [5, 276]; *na Bożej (ostannej) drodze* «у передсмертному стані» [5, 36] *Bóg kogoś wziął, wezwał, powołał do swojej chwały* «ktoś umarł»; *pójść do Boga*, «umrzeć»; *diabli wzięli coś, kogoś* «coś zginęło, przepadło, ktoś zginął lub umarł» [11]. Спільними для української та польської мов є ФО *widzieliśmy od kogoś* / *oddać duszę Bogu* «померти».

Група «**Емоції та стани**» в українській мові виявилася найчисельнішою, а в польській мові вона, навпаки, має найменшу кількість одиниць. *Негативно* оцінних ФО в обох мовах

виявилось більше. До *негативно* оцінних відносимо фразеологізми типу з *Богом, Парасю* «уживається для вираження незадоволення, несхвалення і т. ін.» [5, 42]; *диявол йому в печінку* «уживається для вираження крайнього невдоволення кимось, чимось, обурення, досади з приводу чогось» [5, 241] / *być chorym na duszy* «być w stanie depresji»; *dusza siedzi komuś w piętach* «ktoś stracił odwagę, boi się, zląkł się» [11]. До негативних якостей, які виділяються в цій підгрупі, відносяться такі стани, як депресія, а також нерішучість та переляк. Спільними для обох мов є фразеологічні одиниці *душа в н'ятки мікає / dusza siedzi komuś w piętach* «хтось втратив відвагу, злякався»; *злий дух / zły duch* «за релігійними уявленнями надприродна істота, ворожа людині; біс, чорт, диявол».

До підгрупи *позитивно* оцінних належать такі ФО, як *Бог на поміч* «уживається як побажання кому-небудь успіху в роботі, в якій-небудь справі» [5, 37]; *дух піднімається* «у кого-небудь зростає віра в себе, в свої можливості, хто-небудь відчуває в собі силу, впевненість» [5, 277]. У польській мові до цієї підгрупи ми відносимо лише один фразеологізм *aż dusza rośnie* «aż ogarnia wielka radość» [11]. Тут виділяється така емоційна риса, як радість та найчастіше вживається компонентне слово «душа». На нашу думку, це пов'язано з тим, що душа, як уже було зазначено, це наше внутрішнє «я», від якого і залежать наші емоції та почуття. Рідко вживаються слова «дух» та «Бог».

Отже, дослідивши зібраний матеріал, можемо зробити висновок, що у польській та українській мовах ідентичних ФО виявилось небагато. Це, на нашу думку, пов'язано з різними шляхами розвитку мов. В обох мовах найбільше ФО з компонентом «Бог», що можна пояснити теоцентризмом мислення: Бог є центром, метою духовного життя українців та поляків. Дослідження релігійної лексики у складі українських та польських ФО засвідчують християнський світогляд носіїв цих мов.

Список використаної літератури та джерел

1. Баран Г. В. Біблійна фразеологія та цитування в українській віршованій та ритмізованій молитві ХХ ст. / Баран Г. В. // Мовознавство. – 2011. – №5. – С. 31 – 35.
1. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. / за ред. Паламарчук Л. С. – К. : Наукова думка, 1989. – 156 с.
2. Куза А. Релігійна фразеологія як вияв богоприсутності в сучасній українській публіцистиці / А. Куза. – Режим доступу до документа: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/57_2012/57_2012_Kuza.pdf
3. Словник української мови в 11 томах. – Київ : Наукова думка, 1970 – 1980. – Режим доступу до документа: <http://sum.in.ua/>.
4. Словник фразеологізмів української мови / [укл. В.М. Білоноженко та ін.], НАН України, Інститут української мови, Український мовно-інформаційний фонд. – К. : Наукова думка, 2003. – 1104 с.
5. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник української мови / Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. – Київ : Освіта, 1998. – 224 с.
6. Яковенко Л. І. Лексика на позначення явищ нематеріального світу в українських та польських фразеологізмах на позначення *зникнення* / Л.І. Яковенко // Слов'янський збірник : Зб. наук. праць. – Чернівці : Букрек, 2015. – Вип. XIX. – С. 239–247.
7. Chlebda W. Idiomy polsko-rosyjskie / W. Chlebda, A. Gołubiewa, J. Wawrzyńczyk, T. Wielg. – Warszawa, 2003. – 272 с.

8. Lewicki A. M. Frazzeologia / Lewicki A. M., Pajdzińska A. // Encyklopedia kultury języka polskiego XX w. – Т. 2. Współczesny język polski. – Wrocław, 1993. – S. 307.
9. Słownik frazeologiczny języka polskiego: W 2 t. / Pod. red. S. Skorupki : Т. 1. – 2. – Warszawa, 1967 – 1968.
10. Uniwersalny słownik języka polskiego PWN / Pod. red. S. Dubisza. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2004.

Юлия Мороз

СПЕЦИФИКА НОМИНАЦИОННЫХ МОДЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В РУССКОМ И ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКАХ

Названия музыкальных инструментов образуют одну из тематических микросистем музыкальной терминологии, которая является сложной областью искусства, в которой пересекаются интересы специалистов в области музыковедения и лингвистов. Установление внутренней формы предметных названий в славянских языках принадлежит к актуальным и мало разработанным аспектам лексикологии.

Слова разных языков нередко обнаруживают сходство в номинации и конкретных номинационных моделях при обозначении одинаковых денотатов. «Словарь лингвистических терминов» определяет номинацию как «процесс именованя, конкретного соотнесения слова с данным референтом, обозначение предметов, явлений и т. п. объективной действительности» [СЛТ, 222]. Данное явление в большой степени обусловлено универсальностью человеческого мышления, общностью исторического опыта, а также типологическим характером мотивационных признаков, послуживших основой наименований (Н. Д. Арутюнова [1], О. С. Ахманова [9], Е. С. Кубрякова [6], В. Г. Гак [4], Н. Д. Голев [5], Ю. С. Степанов [7], В. Н. Телия [8], А. А. Уфимцева [9], работы польских учёных – А. Вежбицкой [2], Р. Гжегорчиковой [14], С. Гайды [15]).

Обратимся к анализу номинационных моделей языковых единиц тематической группы «Музыкальные инструменты» в двух славянских языках: русском и польском. Музыкальные инструменты издавна использовались в культуре русских и поляков. Они обладают множеством отличительных признаков – формой, размером, видом, признаком, способом изготовления и особенностями звучания. Инструменты классифицируют по двум основным признакам: 1) по источнику звука; 2) по способу извлечения звука.

Музыкальная классическая терминология в своем составе интернациональна и сформировалась на основе заимствований из итальянского, французского, немецкого и других языков. Через польский в русский язык проникли термины *музыка, гитара*. Также такие слова, как *бандура, лютня, цитра, валторна, скрипка и арфа*, были заимствованы через польское посредничество: *bandura* (греч.), *lutnia* (польск.), *cytra* (нем.), *waltornia* (нем.), *skrzypce* (польск.) и *harfa* (нем.)

В основу номинации музыкального инструмента может быть положена любая отличительная черта, становящаяся мотивировочным признаком. Признак, по которому назван артефакт (мотивема), находится в основе мотивационной модели, может совпадать и отличаться в русском и польском языках [3, 6]. Н. Д. Голев отмечает правомерное стремление понимать под принципами номинации «своеобразные ономаσιологические